

SAFRANBOLU'DAN ALINLIK TIPLİ BİR MEZAR STELİ

PEDIMENT TYPE GRAVE STELES FROM SAFRANBOLU

Mevlüt ELİÜŞÜK * - Ersin ÇELİKBAŞ **

Makale Bilgisi

Başvuru: 5 Kasım 2018

Hakem Değerlendirmesi: 7 Kasım 2018

Kabul: 13 Aralık 2018

DOI Numarası: 10.22520/tubaked.2018.18.003

Article Info

Received: November 5, 2018

Peer Review: November 7, 2018

Accepted: December 13, 2018

DOI Number: 10.22520/tubaked.2018.18.003

Özet

Safranbolu günümüzde Karabük ilinin 11 km doğusundadır. Antik dönemde ise kent Paphlagonia Bölgesi'nin sınırları içerisindeydi. Alınlık şeklindeki eser 3,96 m uzunluğa, 2,13 m yüksekliğe ve 0,47 m derinliğe sahiptir. Eserin cephesinde, domuz, patera, olpe-pitcher, diptiych, kalemlik (stylus), açık rulo, kilit ve anahtar kısmı betimlenmiş bir kutu, amphora, bağ bıçağı, balta-kazma saban, kazıma tekniği ile yapılmış bir sepetin her iki tarafında betimlenmiş iki kuş, meyve sepeti, asma yaprakları, üzüm salkımları ve salkımlardan üzüm yiyen küçük bir kuştan oluşan kompozisyon görülmektedir. Mevcut figürlerin varlığı bu levhanın bir mezara ait olduğunu göstermektedir. Alınlık formundaki eserin; günümüze kadar yapılan stel ve adak levhası sınıflandırmalarında formu itibariyle, "Alınlıklı Steller" ana başlığında, "Tympanonu Bezeli Steller", "Beşik Çatılı Steller" gibi alt gruplar içerisinde değerlendirilmiştir. Ancak anılan stel gruplarında bu alınlık masif blok üzerine şematik olarak işlenmiştir. Ayrıca bu stellerin ebatları oldukça küçüktür. Anılan steller göz önüne alındığında, eserin sadece alınlıktan ibaret oluşu ve alışılmışın dışındaki boyutları, mevcut sınıflandırmalara uymamaktadır. Bu bağlamda kent yakın çevresindeki mezarlarla karşılaştırma yapıldığında in-situ durumda bir khamasorion mezar tespit edilmiş ve bu mezar ışığında eserin khamasorion bir mezara ait olduğu anlaşılmıştır. Benzer örneklerin sadece bu bölgede olması itibariyle Güney Paphlagonia Tipi Alınlık Stel olarak adlandırılmıştır. Üzerindeki figürlerden eser MS 2-3. yüzyıllar arasına tarihlenmiştir. Bu çalışmayla bölgenin Roma İmparatorluk Dönemi mezar mimarisi ve ölü gömme geleneği bağlamında oldukça önemli veriler elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Paphlagonia, Mezar Steli, Roma, Khamasorion, Tympanon, Ölü Gömme Geleneği.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: mevluteliusuk@karabuk.edu.tr.

** Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi, e-posta: ersincelikbas@karabuk.edu.tr.

Abstract

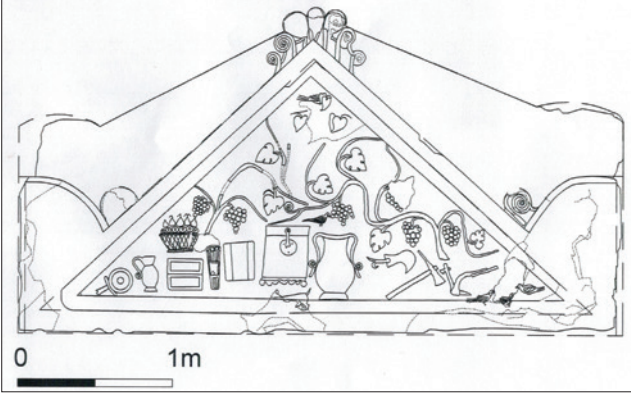
Safranbolu today is located in the east of Karabük province. In ancient period, the city was in the borders of Paphlagonia region, Halys (Kızılırmak) and Pontos region in the east; Parthenios (Bartınsu) or Billaios (Filyos River) and Bithynia in the west; Gangra (Çankırı) and Galatya in the south. The artifact in the shape of a pediment has 3,95 m length, 2,13 m height and 0,47 m thickness. It is seen that there is a pig, a patera, olpe-pitcher, diptych, stylus, an open roll, a box whose lock and key part is portrayed, an amphora, a hacksaw blade, a pickaxe, a plow, a basket whose two sides are portrayed with two birds, a fruit basket, grape leaves, and bunches of grapes and a small bird eating grapes from the bunches which was made by scraping technique. The existent figures indicate that this plaque belongs to a grave. The artifact in the shape of a pediment has been evaluated under the title of "Stelas with Frontons" because of its shape and it has also been evaluated in the sub-category of "Stelas whose Tympanon are Nodal" and "Stelas with Cradle Roofed". However, this pediment was processed schematically on massive blocks in the mentioned stela groups.

Furthermore, the size of these stelas are quite small. When these stelas are taken into consideration, it does not suit to the existent classification because it is only made up of fronton and it has an unusual size. In this context, when compared to the other graves nearby the city, it is detected that there is a chamosorion grave in in-situ condition and with the help of this grave it is understood that the artifact belongs to chamosorion grave. Because the similar samples only exist in this region, it is called Pediment Stela in South Paphlagonia type. It is dated back to A.D 2-3 centuries because of the figures on it. Very important data has been gathered about the grave architecture and burial traditions of the region in the Roman Empire Period.

Keywords: Paphlagonia, Tomb Stone, Roman, Chamosorion, Tympanon Burial Customs

Fotoğraf 2: Safranbolu Alınlık Tipli Stel / *Safranbolu Pediment Type Stele*

Şekil 1: Safranbolu Alınlık Tipli Stel / *Safranbolu Pediment Type Stele*

2000: 9), “Beşik Çatılı Steller” (Pfulh ve Möbius 1979: 512, Kat. Nr. 282, Taf. 305) gibi alt gruplar içerisinde değerlendirilmiştir. Ancak anılan stel guruplarında bu alınlık masif blok üzerine şematik olarak işlenmiştir (Şahin 2000: 9-10). Ayrıca bu stellerin ebatları oldukça küçüktür (Şahin 2000: 152, TA 21-22, 33-34; Pfulh ve Möbius 1979: Taf. 283, 242; Cremer 1992: Taf. 16-17). Eserin sadece alınlıktan ibaret oluşu ve alışılmışın dışındaki boyutları, günümüze kadar yapılan sınıflandırmalara uymamaktadır. Bu nedenle, eser için yeni bir adlandırma gerekmektedir. Eserin üzerindeki figürler, eserin bir mezara ait olduğunu göstermektedir². Bu durum bölgedeki mezar tipleri içinde, bu plakanın yerleştirilebileceği bir mezar tipi var mı sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Bölge ile ilgili yapılan yayınlar incelendiğinde bu tip levhaların mezarlardaki kullanımına yönelik bir değerlendirmenin yapılmadığı görülmektedir.

Bölgenin Arkaik Dönem anıtsal nitelikli kaya mezarlarında üçgen alınlığın varlığı bilinmektedir³. Kayaya oyuğu erken örneklerdeki mezarların⁴ alınlıklarında çeşitli

² Eser üzerindeki figürlere ikonografi başlığı altında değerlendirilmiştir.

³ Bölgenin erken dönem kaya mezarları MÖ 6 yüzyıl ile MÖ 3 yüzyıllara arasında tarihlenmektedir (Dökü 2008: 108-121).

⁴ Akhemenid Dönem etkisi altındaki kaya mezarları için bak. (Von Gall 1966: 13 vd.; Akurgal 1955: 64 vd.).

figür ve tasvirler işlenmiştir. Ancak eserimizdeki tasvirler ile erken örnekler arasında bir benzerliğin de olmadığı açıktır. Bu duruma ek olarak eserimizin levha şeklinde oluşu, inşa şekli bakımından da kaya oyuğu örneklerden ayrılmaktadır. Ancak Roma Dönemi’nde bazı kaya mezarlarının cephelerinin, Cremna örneğinde olduğu gibi, mezar odası kayaya oyulurken mezarın giriş bölümünün anıtsal şekilde inşa edildiği (Cormack 2004: 202-203, Fig. 67-70) görülmektedir. Bu durum bizim eserimizle uyumaktadır. Bu şekilde oluşturulan bir mezarda üstte konumlandırılacak olan levha yapısal olarak da yük taşımayacağından böyle bir kullanımın varlığı düşünülebilir. Ancak Cremna örneğinde olduğu gibi bu mezarın da büyük bir kayalık alana inşa edilmiş olması gerekir. Yakın çevrede kayalık alanlar olmasına rağmen, bölgedeki kaya mezarları incelendiğinde Cremna’da olduğu gibi *in-situ* bir örneğin bulunmaması bu tip mezarların bölgede olmadığını işaret eder.

Eserin ön yüzündeki kabartma figürlerin varlığı, olasılıkla toprak seviyesi üzerinde dışarıdan görülebilen bir mezarda kullanılmış olduğunu akla getirmektedir. Bu özelliği bakımından Safranbolu İlçesi, Pelitören Köyü, Karaağaç doruğu mevkiinde 2014 yılında tespit edilen⁵ khamosorion⁶ tipi mezar oldukça iyi bir veri sunmaktadır (Foto. 3). Buradaki mezarın, alt bölümü kayaya oyulmuş olup, kaya yüzeyinin üst bölümü ise kırma çatılıdır. Bu haliyle üst bölüm lahit kapağı gibi düzenlenmiştir⁷. Çatının inşasında, kısa kenarlara kalınlığı 0,15 m olan

Fotoğraf 3: Pelitören Khamosorion Mezar / *Pelitören Chamosorion Tomb*

⁵ Karabük İli, Safranbolu İlçesi, Pelitören Köyü, Karaağaç doruğu mevkiinde, Pelitören köyü 101 ada 1 nolu orman parseli içinde tespit edilen khamosorion tipi mezarın “Kültür ve Turizm Bakanlığı Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 24.04.2014 tarih ve 1547 sayılı kararı doğrultusunda tescili yapılmıştır.

⁶ Bu tip mezarlar ana kayanın derinlemesine oyularak basit dikdörtgen çukurun üzeri üçgen kapaklarla kapatılması yoluyla oluşturulan en basit kaya mezarlarıdır (Zeyrek 2007: 815).

⁷ Benzer tipte lahit kapağı yerleştirilen khamosorion tipi mezar-

SAFRANBOLU'DAN ALINLIK TIPLİ BİR MEZAR STELİ

taban uzunluğu 1,20 m yüksekliği ise 0,70 m ölçülerinde üçgen plakalar yerleştirilirken uzun kenarlara ise kaba yontu 2,60 m uzunluğunda 0,65 m genişlikte ve 0,12 m kalınlığa sahip dörtgen levhalar kullanılmıştır (Foto. 3-4). Bu uzun levhalar kısa kenardaki üçgen levhaların üzerine gelecek şekilde yerleştirilerek, mezarın üst bölümü oluşturulmuştur. Mezara giriş bölümü ise bulunmamaktadır. Pelitören örneğindeki üçgen levhalar ile makalenin konusunu oluşturan eser form açısından birbirlerine oldukça yakındır. Form benzerliklerine bakarak eserimizin de Pelitören örneği gibi khamosorion bir mezara ait olduğu düşünülmektedir.

Fotoğraf 4: Pelitören Khamosorion Mezar / *Pelitören Chamosorion Tomb*

Ölçüleri göz önüne alındığında, bu levhanın yerleştirildiği mezarın oldukça görkemli olduğu sonucu da çıkmaktadır. Roma Dönemi'nde khamosorion tipi⁸ mezarların lahit kapağı ile kapatılan çok fazla örneği vardır. Ancak bölgenin, erken dönemlerden itibaren çeşitli kültürlerden sentezleyerek kendine özgü bir mezar mimarisi yarattığı da bilinmektedir (Döku 2008: 109). Alınlık formundaki bu tip levhaların Pelitören örneğinde olduğu gibi mezarın kapak kısmındaki alınlık olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Aslında burada erken dönem kaya mezarlarında gördüğümüz bezemeli ve figürlü alınlığın (Foto. 5), farklı bir mezar tipine uyarlandığını söylemek de mümkündür. Böylelikle khamosorion mezarların da bölgeye özgü bir tipinin varlığı anlaşılmıştır.

Fotoğraf 5: Karakoyunlu Kaya Mezarı / *Karakoyunlu Rock-Cut Tomb*

Benzer tipte, üçgen alınlık formulu mimari bezeme ve figür kabartmalı alınlık tipli bir örnek Paphlagonia Bölgesi'nin önemli kentlerinden bir tanesi olan Hadrianoupolis (Keleş, *at. al.* 2014: 271; Keleş, *at. al.* 2015: 661) kentinde tespit edilmiştir. Günümüzde Eskipazar Belediye Parkı'nda yer alan ve MS 3-4 yüzyıllara tarihlenen eserde kabartma şeklinde, baş kısmı tahrip olmuş, giyimli bir erkek portresi bulunmaktadır (Lafli ve Christof 2012: 84, Abb.56) (Foto. 6). Mevcut örnek, bölgede bu tip mezarların varlığını ve sayısının ileride yapılacak çalışmalarla artabileceğini göstermektedir.

Fotoğraf 6: Hadrianoupolis Kyrilla'nın Mezarı / *Hadrianoupolis Kyrilla's Tomb*

lar, "lahit formulu khamosorion mezarlar" olarak adlandırılmıştır (Kortanoğlu 2006: 31).

⁸ Khamosorion tipi mezarlar, basit khamosorion ve lahit formulu khamosorion olmak üzere iki alt tipte görülmektedir. Basit khamosorion tipi mezarlar, ana kayanın oyularak düzgün bir çukur oluşturmasıyla meydana getirilip, üzeri üçgen alınlıklı bir kapakla kapatılmaktadır (Kurt, 2011: 127). Diğer tip ise ana kayanın oyularak içinin düzgün bir çukur oluşturması ve dışının da yine oyularak lahit formunun kazandırılmasıyla meydana getirilmiştir (Kortanoğlu 2006: 30). Lahit formulu khamosorion tipi kaya mezarları da tıpkı lahitlerde olduğu gibi bazen süslemeli bazen de sade üçgen alınlıklı bir kapakla kapatılmaktadır.

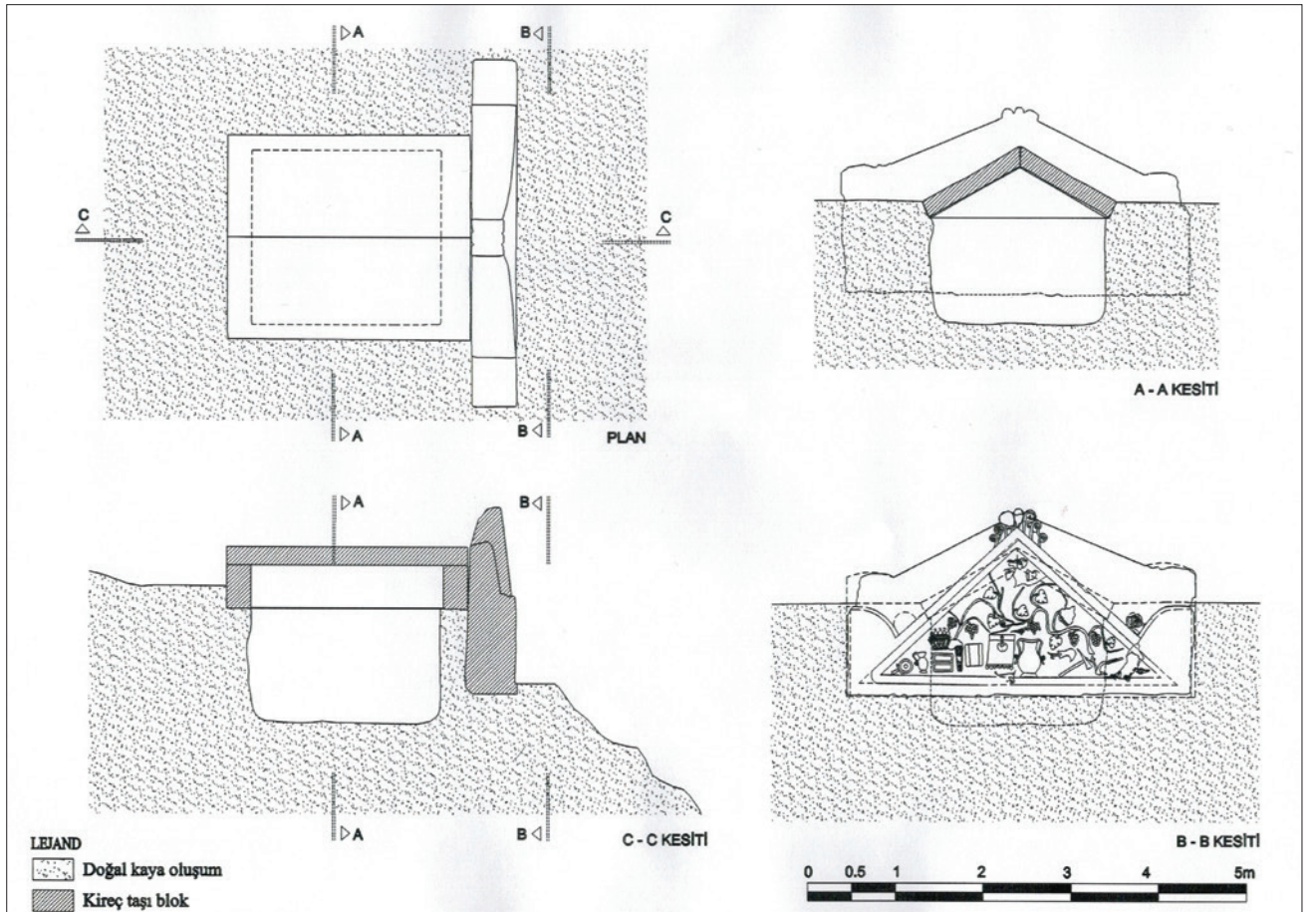
Paphlagonia'nın güneyinde yer alan Safranbolu'da ve Hadrianoupolis'te tespit ettiğimiz bu iki örnek, eserlerin bölgeye özgü olabileceklerini akla getirmektedir. Bu bağlamda eserleri mevcut veriler ışığında Güney Paphlagonia Alınlık Tipi Mezar Steli olarak adlandırmanın doğru olacağı kanaatindeyiz. Pelitören verileri ışığında khamosorion tipi bir mezarda kullanılmış olduğunu

düşündüğümüz alınlık şeklindeki stelin, ebatları da göz önüne alınarak ait olduğu mezarın mimari özelliklerinin irdelenmesi gerekmektedir.

Pelitören mezarı üzerinden yapılacak öneri göz önüne alındığında buradaki mezarın ölçülerinin Safranbolu örneğinden çok daha küçük bir mezara ait olduğu açıktır. Bu nedenle Safranbolu alınlık tipi stelinin ait olduğu mezarın tam şekli ve boyutları hakkında kesin bir yargıda bulunmak imkânsızdır. Pelitören’de mezarın kısa kenarlarına yerleştirilen 1,20 x 0,70 m ölçülerindeki bezemesiz üçgen levhalar üzerine, bindirme tekniği ile levhaların yerleştirildiği görülmektedir (Foto. 3-4). Burada plaka şeklindeki uzun levhaların bir tarafı ana kayaya otururken diğer tarafı kırma çatı şeklindedir. Ancak Safranbolu örneğinin 3,96 x 2,13 m ölçülerinde olması nedeniyle ait olduğu mezarın şekli ve bu levhanın mezara nasıl yerleştirilmiş olabileceği üzerine önerilerde bulunulması gerekmektedir. Temelde üçgen alınlık formunun Pelitören örneğinde olduğu gibi mezarın kısa kenarına yerleştirilmesi muhtemeldir, ancak levhanın boyutları göz önüne alındığında levhanın üst bölümünü kapatmak için 1,58 m genişlikte ve olasılıkla Pelitören’de olduğu gibi 0,12- 0, 15 m kalınlığa sahip bloklara ihtiyaç duyulacaktır. Bu da bloğa çok fazla yük getireceği gibi, aynı zamanda mezarın her iki yanını da

kapatmayacaktır. Açık kalan yan bölümlerin blok taş ya da duvar ile kapatılması gerekecektir. Bu öneriler göz önünde bulundurulduğunda mezar, khamosorion tipi mezar tanımının dışına çıkacak ve daha çok yer üstüne inşa edilen bir anıt mezar şeklini alacaktır. Bu öneri sonucunda bölgedeki mezar mimarisinde karşılaşılmayan yeni bir mezar gibi değerlendirilmesi gerekir ki benzeri olmadığından bu çok düşük bir ihtimaldir.

Bu nedenle asıl mezar kısmının üst bölümünün nasıl kapatıldığı ile ilgili farklı varsayımlar değerlendirmelidir. Yerel mezar örnekleri değerlendirildiğinde iki öneride bulunmak mümkündür. İlk önerimiz mezarın, kaya oygu mezar odasının üzerine, mezarın kısa kenarına alınlık tipi stel yerleştirilip, diğer kısımlarda Pelitören’de olduğu gibi, arkada ise küçük bir mezar şeklinde yapıldığını düşünmek mümkündür (Şek. 2). Ancak burada çok detaylı çalışılmış bir stelin, mezar odasının bu kadar küçük yapılmış olma önerisinin de bize biraz uzak geldiğini belirtmek isteriz. İkinci önerimizde ise Hadrianoupolis antik kentinde tespit edilen khamosorion mezar üzerinde bir değerlendirmeye gidilecektir. Bu bağlamda Hadrianoupolis antik kentinde tespit edilen ön odalı khamosorion tipi mezarın, (Çelikbaş, *at. al.* 2017: 652, Fig. 8), mezar odasının üst bölümünün kapatılma şekli

Şekil 2: Alınlık Tipli Stel Restitüsyon Önerisi / Restitution Proposal of Pediment Type Stele

SAFRANBOLU'DAN ALINLIK TIPLİ BİR MEZAR STELİ

oldukça önemlidir. Burada mezar odasının üstüne dik gelecek şekilde 1,49 m uzunluğunda ve 0,68 m genişlik ve 0,34 m kalınlığa sahip levha, mezarın üst bölümüne yerleştirilmiştir (Foto. 7). Mezarın üstünü kapatan diğer bloklar günümüze ulaşmamış olsa da mezarın her iki tarafındaki düzeltilmiş alanların varlığı mezar odasının üst bölümünün bu şekilde kapatıldığını göstermektedir. Hadrianoupolis örneğinin üzerinden gidildiğinde “Alınlık Tipli Mezar Steli”nin mezarın cephesine yerleştirildiği kayaya oyulan asıl mezar odasının üstünün ise Hadrianoupolis mezarında olduğu gibi düz büyük

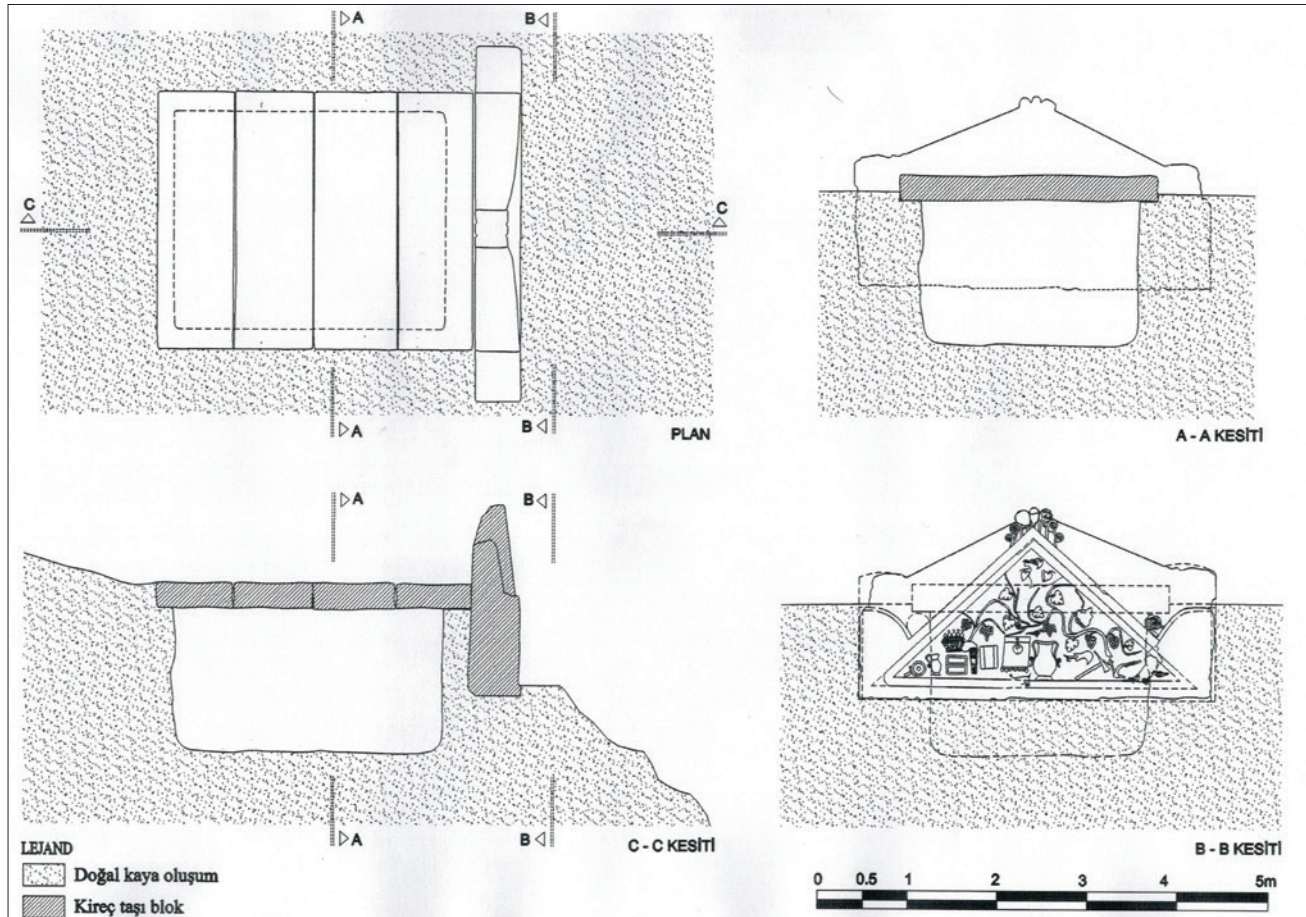
Fotoğraf 7: Hadrianoupolis Khamosorion Mezar / Hadrianoupolis Chamosorion Tomb

ebatlı bloklarla kapatıldığını önermek mümkündür (Şek. 3). Bu şekilde yapılan kapatma şekli aynı zamanda mezarın sonraki kullanımlarında da tekrar gömü yapmayı da kolaylaştıracaktır ki özellikle ikonografi başlığında da belirtileceği üzere eser üzerinde sonradan işlenen kazıma motiflerin varlığı da bu önerimizi desteklemektedir.

1.3. İkonografi

Eserdeki kabartmalarda; en altta küçük bir domuz, onun üstündeki sırada sol köşeden itibaren geisona paralel işlenmiş, patera, olpe/pitcher, diptik (diptykh), kalemlik (stylus kutusu), açık rulo, kilit ve anahtar kısmı betimlenmiş bir kutu, amphora, bağ bıçağı, balta-kazma, saban ve kazıma tekniği ile yapılmış bir sepetin her iki tarafında betimlenmiş iki kuş görülür. Bu tasvirlerin üst bölümünde ise bir meyve sepeti, asma yaprakları, üzüm salkımları ve salkımlardan üzüm yiyen küçük bir kuştan oluşan kompozisyon görülmektedir. Eser bu anlamda zengin bir tasvir yelpazesine sahiptir.

Kompozisyonda ikonografik olarak farklı anlamları barındıran figürlerin kullanılması, figürlerin gruplandırılmasını elzem kılmıştır. Bu bağlamda tympanondaki bezemeleri ikonografik özelliklerine göre; cinsiyet, okuryazarlık, ideal vatandaşlık, eğitim ve sosyal

Şekil 3: Alınlık Tipli Stel Restitüsyon Önerisi / Restitution Proposal of Pediment Type Stele

Fotoğraf 8: Safranbolu Alınlık Tipli Stel Detay / *Detail of Safranbolu Pediment Type Stele*

statü ile ilgili figürleri ilk grup; libasyon ve ölü gömme ile ilgili olan figürleri ikinci grup; tarımsal motifleri de kendi içinde olmak üzere toplam üç grup altında değerlendirmek mümkündür.

Cinsiyet belirteçlerinin işlendiği ilk grupta cinsiyet, okuryazarlık ve ideal vatandaşlık, eğitim ve sosyal statü gibi anlamlarla ilişkilendirilen açık kitap (diptykh), kalem (stylus⁹) kutusu ve açık rulodan (rotulus) oluşur (Foto. 8). Eserde yan yana işlenen bu tasvirde solda diptykh açık olarak betimlenir, kalem kutusu içinde 5 kalem işlenmiştir. Kalem kutusunun yanında sol kısmı kırık olan açık rulo bulunur. Diptykh, açık rulo ve kalem, mezar stellerinde sıklıkla kullanılmıştır. Birçok stelde betimlenen erkek figürlerin elinde ve yanında olmak üzere betimlenmişlerdir¹⁰. Bu iki figürün temelde erkeklerin meslek, statü, aristokrat (Fıratlı *at. al.* 1964: 117.), eğitilmiş ve entelektüel görünümü yansıtmak için kullanıldığı düşünülmektedir (Fejfer 2008: 192). P. A. Kreuz, İstanbul'daki mezar stellerini değerlendirdiği çalışmasında kitap rulosu tasvirlerinin, Grek dünyasına bir öykünme olduğunu da ifade eder (Kreuz 2012: 243). Stellerde açık rulo, kalem ve hokka gibi tasvirler de erkek figürünün veya onun yardımcısının elinde, ya da sahnenin arkasında kendine yer bulmuştur. Paris Louvre Müzesi'ndeki bir stelde (Pfuhl ve Möbius 1977: 269, Taf. 163, Fig. 1085), figürlerin arkasındaki raf üzerinde hokka, yazı tahtası, kutu ve yan yana dizilmiş kâğıt rulolarından oluşan bir tomar betimlenmiştir. Stelin yazıtından, buradaki erkeğin Trakya'da bir Roma memuru olan Licinius'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Yazıttan da anlaşıldığı üzere açık rulo kişinin işini de sembolize etmektedir. Ancak açık rulo ve kalemin tamamıyla erkeklere özgü olduğunu söylemek de zordur. Atina Ulusal Müzesi'nde tek bir kadının betimlendiği

stelde (Pfuhl ve Möbius 1977: Taf. 130, Nr. 884) sahnenin merkezinde, kline üzerinde oturan bir kadın, kucağına koyduğu sol elinde, bir rulo¹¹ ile tasvir edilir. Ayrıca Sardeis'den gelen ve Ebe Mousa'nın steli olarak bilinen eserde de (Fıratlı 1965: 289) kadın sol elinde rulo tutarken betimlenmiştir. F. Cumont tarafından stelin sahibinin bir ebe olduğu, başka bir ifadeyle döneminde doktor olduğu göz önüne alınmış ve elindeki rulo da, bir meslek sahibi olmasıyla ilişkilendirilmiştir (Fıratlı 1965: dipnot 51). Her iki örnekten de anlaşılacağı üzere kitap rulosu ve kalemlerin kadınlarla birlikte işlendiği de anlaşılmaktadır. Rulolar kadınlara ait stellerde betimlenmiş olsalar da bu örneklerin sayısı oldukça azdır. Ayrıca eserde görülen ve daha çok tarımla ilişkilendirebileceğimiz saban ve kazma gibi aletlerin varlığı da bu mezarın bir erkeğe ait olduğunu işaret etmektedir.

Ölü gömme geleneği içinde değerlendirdiğimiz ikinci grup ise patera, olpe/pitcher, kilitli kutu ve domuz tasvirlerinden oluşmaktadır (Foto. 9). Öncelikle bu gurubun ilk tasviri olarak tympanonun tam merkezinde ve diğer eserlerden daha büyük işlenen, dikdörtgen formlu, kapak ve gövde kısmı basit bir yivle birbirinden ayrılan kilitli kutuyu "cista"¹² olarak değerlendirmek gerekmektedir. Özellikle eserde kilit kısmı işlenmiş ve burada anahtar deliği ve kilit kısmının kutuya sabitlendiği perçinler ve kutunun üstüne bağlanan kilit kolu detaylı bir şekilde verilmiştir. Kutunun bezeme alanının merkezinde olmasının yanı sıra kilit bölümünün detaylı işlenmiş olması tasvirin ön plana çıkarılmaya çalışıldığını işaret etmektedir (Şek. 1). Kilitli kutular daha çok mezar stellerinde farklı şekillerde karşımıza çıkar. Bu tasvirlerde mezar sahibesi kadının yanında duran hizmetçinin elinde kapalı (Pfuhl

Fotoğraf 9: Safranbolu Alınlık Tipli Stel Detay / *Detail of Safranbolu Pediment Type Stele*

⁹ Kamış, kemik veya metalden yapılan sivri uçlu, kalem benzeri yazma aracı.

¹⁰ Pfuhl ve Möbius 1977: Taf. 56, 315-316; Pfuhl ve Möbius 1979: Taf. 307, 2146; Taf. 314, 2204; Taf. 326, 315.

¹¹ Stelin alt bölümünde kadınlık ile ilişkilendirilen; yün sepeti, sandık, tarak ve ayna betimlenmiştir.

¹² Benzer şekilde işlenen kilit kolları, kapı temalı mezar stellerinde kapı kilidi şeklinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Pfuhl ve Möbius 1979: Taf. 315, Fig. 2206, 2209, 2210, Taf. 319, Fig. 2164).

ve Möbius 1979: Taf. 224, Fig. 1547) ya da açık kutuyu (Pfuhl ve Möbius 1979: Taf. 241, Fig. 1650) sahibesine uzatır şekilde işlendiği gibi, hizmetçinin kapağı açık olan kutudan bir şey alıp sahibesine verme anının işlendiği örnekler de bulunmaktadır¹³. Bu tasvirler dışında figürün tipolojik olarak en yakın benzeri İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Markia Antonia adlı kadına ait olan mezar stelinde karşımıza çıkar¹⁴. Stelde tek bir kadın figürü bulunmakla birlikte figürün sağında ayna, tarak ve kilitli kutu işlenmiştir¹⁵.

Ele aldığımız eserdeki kilitli kutunun kullanım amacının tespiti için, steller ve mezar buluntularının birlikte değerlendirilmesiyle bir çıkarımda bulunmak mümkün olacaktır. İlk olarak mevcut kutuların kilitli olması, içinde değerli bir eşyanın bulunduğu işaretini olmalıdır. Kilitli kutuların kullanımı ile ilgili Hegeso Steli (Thimme 1969: Taf. 4) önemli veriler sunmaktadır. Sahnede giyimli şekilde tasvir edilen Hegoso bir sandalye üzerinde oturmaktadır. Karşısında ise hizmetçisi elinde bir açık kutu tutar ve Hegoso sağ eliyle kutudan bir nesne almaktadır. J. Thimme, sahnede Hegeso'nun elinde tuttuğu nesnenin kolye olabileceği üzerinde durur (Thimme 1969: 17). Ayrıca Bithynia Bölgesi'nde bir stelde¹⁶, hizmetçi elinde tuttuğu kapağı açık kutuyu klinede oturan kadına uzatır şekilde tasvir edilmiştir (Pfuhl ve Möbius II 1979: Taf. 241, Fig. 1650). Her iki kabartmada aynı sahne işlenmiştir. Her iki sahnede de kutunun kapağı açıktır. Hegeso'nun elinde tuttuğu mücevher olarak değerlendirildiğinde, buradaki kutuların mücevher kutusu olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Ancak bu örneklerdeki kutuların ebat olarak küçük olduğunu da belirtmek gerekir. O halde ebat olarak daha büyük kutuların değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme kapsamında Markia Antonia adlı kadına ait olan mezar stelinde görülen kutu, diğer örneklerden daha büyük olması itibarıyla ayrılmaktadır¹⁷.

Ayrıca steller dışında Trakya Tümülüs mezarlarında da kilit bölümü bronz apliklerle bezeli kutular bilinmektedir (Onurkan 1988: 82). Tümülüslerde ele geçen kutuların hem erkek hem de kadın mezarlarında ele geçmiştir. Bu bağlamda her ne kadar mezar stellerinde daha çok kadınlarla ilişkilendirilen kilitli kutular işlense de eser üzerindeki kilitli kutunun ölünün değerli eşyalarının saklanması için kullanılmış olduğunu

söylemek mümkündür. Hem stellerdeki kutu tasvirleri hem de tümülüslerde ele geçen kutulara ait kalıntılar araştırmacılar tarafından aynı zamanda zenginlik ve refah belirtici olarak da görülmüştür (Onurkan 1988: 7, 82). Bu nedenle eserdeki kutunun büyüklüğü de göz önüne alındığında mezar sahibinin oldukça zengin biri olduğu gösterilmeye de çalışılmış olmalıdır. Ölü ritüeli içinde kişinin, ölümden sonraki yaşamda kullanacağı değerli eşyaların bu kutu içine konduğunu söylemek mümkündür.

Ölü gömme ritüeli kapsamında yapılacak değerlendirmede; domuz, patera ve olpe-pitcher figürlerini bir arada değerlendirmek gerekmektedir. Bu tasvirlerin birlikte değerlendirilmesinde temel etken, Roma Dönemi ölü gömme gelenekleridir. Roma Dönemi'nde ölünün gömülmesinin öncesinde ve sonrasında yapılan seremoniler içerisinde ölümün resmi olarak kabul edilebilmesi için bir domuzun öncelikle kurban edilmesi¹⁸ gereklidir (Toynbee 1971: 22, 55). Ayrıca steller üzerindeki bazı domuz tasvirlerinin altarla birlikte işlenmiş olması da bu görüşü destekler niteliktedir.

Bu gurubun diğer iki tasviri ise patera ve olpe-pitcher kaplarıdır (Foto. 8). Pateraların kullanım amacı tartışmalı bir konudur (Nuber 1972: 11-28; Andronikos 1984: 157; Onurkan 1988: 48; Delemen 2004: 79). Şarap servisinde, şarap içmekte, yemek pişirmekte kullanıldığı veya sıvı adak akıtmaya yaradığı öne sürülmüştür (Delemen 2004: 79). H. U. Nuber bu konuda yaptığı detaylı çalışmada tek saplı pateranın yonca ağızlı testi ile birlikte ikili bir takım oluşturduğunu ve hem gündelik hem de dinsel çerçevede içerisinde el yıkarken kullanıldığını ileri sürerek, mezar kontekstlerinde de aynı anlamı içerdiğini belirtmiştir (Nuber 1972: 36). İ. Delemen ise Tekirdağ Naip Tümülüsleri'nde ele geçen bronz eserleri değerlendirdiği çalışmasında patera ve onunla birlikte ele geçen testinin şarap servisi için kullanılamayacağını, mezarda şarap içmekte kullanılan beş gümüş phiale, şarap aktarmak için gümüş kepçe ve gümüş bir testinin varlığıyla açıklar (Delemen 2004: 79).

Bu tartışmalar içinde bu ikilinin temelde ölü gömme geleneği içinde şarap ya da su için kullanılmış olduğu ile ilgili kesin bir yargıya varmak olanaksızdır. Ancak ikilinin benzer şekilde adak ve sunak taşları üzerinde tek ya da diğer sofraya kapları ile birlikte işlendiği bilinmektedir¹⁹. Bunun dışında Roma Dönemi Iulius Caesar sikkesi üzerinde; testi, patera (kepçe), lituus ve praefericulum betimlenmiş olup tasvirlerin üzerinde ise AVGVR²⁰ yazmaktadır (Akçay 2017: Fig. 63).

¹³ Eser MS 2. yüzyıla tarihlenmiştir (Pfuhl ve Möbius 1979: 384, Taf. 241, Fig. 241)

¹⁴ Saltuk 2010: 168.

¹⁵ Eser üzerindeki yazıt ve tipolojik özelliklerine göre MS 2. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Pfuhl ve Möbius 1977: 143).

¹⁶ Bithynia Bölgesi'nde işlenen benzer sahneler için bkz. (Cremer 1992: Taf. 20-22.)

¹⁷ Hizmetçiler eğer ellerinde mezar sahibine ait bir nesne tutuyorlarsa bizim için asıl önemi bunların atölyelere göre değişken olmasıdır (Şahin 1994: 82; Abay 2016: 156).

¹⁸ Pfuhl ve Möbius 1979: Taf. 206, 1414-1416.

¹⁹ Onurkan 1988: 48, dipnot 253-254.

²⁰ Augur bir dini görevli ve aynı zamanda kahindir (Akçay

Roma ölü gömme geleneğinde gömü yapıldıktan 9 gün sonra yani yas döneminin sonunda ölü için, yiyecek ve hediyelerin sunulmasının ardından libasyon yapıldığı bilinmektedir (Toynbee 1971: 136). Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere hem mezar yapılarında hem de adak ve sunak taşlarında patera ve olpe-pitcher işleniyor olması temelde kutsal bir olayı yani libasyonu²¹ işaret eder. Bu ikilinin yanında yine kulplarından metal bir kap olduğu anlaşılan amphoranın²² varlığını da yine libasyon ile bağdaştırmak doğru olacaktır. Roma ölü gömme geleneği içerisinde ağırlıklı olarak şarap sunulmasına rağmen (Zaidman ve Schmitt Pantel 1992: 40) su, kan, süt ve balla libasyon yapıldığı da bilinmektedir (Akçay 2017: 85). Bu kabartmaların varlığından yola çıkarak, mezara gömü yapılırken patera ve olpe-pitcher kullanılarak olasılıkla libasyon ritüelinin gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

Tarımı ve zenginliği simgeleyen üçüncü grupta ise; meyve sepeti, asma dalı, üzüm yiyen küçük bir kuş (Foto. 10), bağ (üzüm) bıçağı, amphora, kazma ve sabandan oluşan figürler değerlendirilmiştir (Foto. 10, Şek. 1). İlk olarak tympanonun büyük bir bölümünü kaplayan asma dalı betimlemesi temelde diğer bezeklerle de ilişkilidir. Bu yüzden değerlendirmeye bu figürden başlanması gerekmektedir. Diğer figürleri de üzüm tasviri ile ilişkilendirilerek bu gruptaki betimlemeler değerlendirilmeye çalışılacaktır. Eserde meyve sepetinin hemen yanından çıkan asma dalı, tympanondaki tüm diğer figürler dışında kalan alanın tamamını kaplar ve köşe akroterinin hemen yanında son bulur. Burada akroterin bitiş noktasında stilize bir asma filizi de görülür (Marek 1993: Taf.11,2.) (Şek. 1). İkonografik olarak asma dalı Arkaik Dönem'den itibaren Dionysos'la ilişkilendirilerek vazolar resimlerinde, sikkeler üzerinde²³ ve mezar stellerinde sıklıkla karşımıza çıkan betimlemelerden biri olmuştur. Attika üretimi vazolar üzerinde Dionysos'un öteki dünya ile ilişkilendirilen Demeter ve Persephone ile birlikte betimlenmiş olması, Dionysos'un ölümle olan ilişkisini ortaya koyan önemli verilerdendir (Schwarzmaier 2011: 185-201). Her ne kadar asma dalı Dionysos ile ilişkilendirilmiş olsa da Roma Dönemi'nde mezar stelleri üzerindeki asma dalı ve üzüm farklı anlamlar da içermektedir. Stellerin betim sahasında görülen üzüm ve asma yaprak motifleri bize mezar sahiplerinin geçim kaynaklarından bir tanesinin ve belki de en önemlisinin şarap üretimi olduğunu gösterir (Abay 2016: 338).

2017: 89).

²¹ Libasyon için bkz. (Akçay 2017: 85).

²² Amphora; geniş ağız, kısa silindirik boyun, basık küresel gövde, alçak halka kaidelidir. Kulplar ağız kenarından karın üzerine tutturulmuş kulpun eklemleri spiral şeklinde kıvrılmıştır. Kulpların karın üzerindeki birleşme kısmında görülen eklemlerin varlığı bize bu vazanın metal bir kap olduğunu göstermektedir.

²³ Karia, Tenodos ve Soloi sikkelerinde üzüm salkımı ve asma yaprağı figürlerinin işlendiği görülmektedir (Tekin 1997: 113).

Fotoğraf 10: Safranbolu Alınlık Tipli Stel Detay / Detail of Safranbolu Pediment Type Stele

M. Waelkens, mezar stelleri üzerindeki bitkisel bezeklerin bir kentin ve çevresinin florasıyla ilgili olduğunu belirtir (Waelkens 1986: 11). E. Lafli Safranbolu yakınlarındaki Hadrianoupolis antik kenti ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında farklı alanlarda 54 adet pres taşı tespit etmiş ve Hadrianoupolis'te bağcılık faaliyetlerinin geniş bir bölgede çok yoğun olarak yapıldığını belirlemiştir (Lafli 2009: 57; Keleş ve Çelikbaş 2013: 370). Ancak asma ve üzümü sadece yerel üretim bazında değerlendirmek bu denli çok kullanılan bir figür için eksik olacaktır. Bu anlamda M. Cremer'in değerlendirmelerini de irdelemek gerekir. M. Cremer erkek, çocuk ve nadiren kadınlara ait mezar stellerinde görülen asma tasvirlerinin sadece tarımla bağdaştırılmaması gerektiği üzerinde durur. Stellerin yapıldığı dönemlerde bölgede bağcılık dışında faaliyetlerin de yapıldığını, ancak bunlarla ilgili tasvirlerin stellerde yok denecek kadar az olması nedeniyle asma ve bağ bıçağı tasvirlerinin, üzüm yetiştiriciliğinden ziyade bir sembol olarak kullanılmış olabileceğini ileri sürer (Cremer 1992: 40). Bağ yetiştiriciliği ile şarap yapımını Dionysos'la ilişkilendirir. Böylelikle bağcılıkla ilgili olan sembollerin dinsel bir alana geçtiğini ve daha derin anlamlar içererek ölümden sonraki yaşamla ilişkilendirilmesi gerektiği üzerinde durur. Üzüm ve üzümle birlikte belirtilen asma bıçağı, bu varsayımı güçlendirir. Bağ bıçağının bağ bozumunu simgelediği, yani tasvirlerde üzümü dalından koparan ve bu şekilde onun ölümünü gerçekleştirdiği, başka bir deyişle ölümü sembolize ettiğini ifade eder. Kesilen üzümlerin sıkılarak şaraba dönüştürülmesi ise ölümden sonra yeni bir yaşamı yani yeniden doğumu ifade etmektedir. Amphorayı bu grupta değerlendirmemizin temel nedeni ise diğer metal kaplardan uzak ve tarımla ilgili tasvirlerle yakın işlenmesidir. Bu nedenle buradaki amphora tasviri olasılıkla şarap yapımını işaret ediyor olmalıdır.

Cremer, asma, bağ bıçağı, amphora motiflerinin ölen kişinin şarap üretimi ya da bağcılık yaptığını ifade etmesinden ziyade; ölen kişinin, tanrının ona vadettiği bereketli yeni hayatına kavuştuğunu ifade etmesi gerektiğini savunur (Cremer 1992: 41). Ayrıca mezar stellerinde çeşitli formlarda

SAFRANBOLU'DAN ALINLIK TIPLİ BİR MEZAR STELİ

karşımıza çıkan üzüm her durumda refah ve bolluğun sembolü olarak görülür ve ölen kişi için bu dünyada olduğu gibi diğer dünyada da iyi bir yaşam sürmesi dileğinin iki dünya arasındaki sembolü olarak da değerlendirilmektedir (Durugönül 2004: 131). Buna ek olarak değerlendirildiğimiz, sahnede üzüm yiyen bir kuş tasviri de bulunmaktadır (Foto. 10-11). Stellerdeki kuş motifinin ölen kişinin ruhunu temsil ettiği düşünülür (Fıratlı 1965: 308; Aldemir 2017: 40). M. Wealkens üzüm yiyen kuş motiflerinin ölümsüzlüğü sembolize ettiğini belirtir (Wealkens 1986: 91, Fig. 288). Her iki öneri doğrultusunda kuş, kişinin ruhunu, üzüm de ölümsüzlüğü sembolize etmektedir. Dolayısıyla buradaki kuş figürü, ölen kişinin ruhunu ve kuşun üzüm yemesi de ruhun ölümsüzlüğü tatmasını anlatmaya yönelik betimlenmiş olmalıdır.

Fotoğraf 11: Safranbolu Alınlık Tipli Stel Detay / *Detail of Safranbolu Pediment Type Stele*

Asma dışında işlenen diğer konular ise tarımla ilişkilendirebileceğimiz tasvirlerdir. Yine mezar stellerindeki kabartmalarda ölen kişinin mesleği ile ilgili tasvirlerin varlığı bilinmektedir (Pfulh ve Möbius 1979: 284, Taf. 173, Taf. 175, Fig. 1169, 1170, 1171). Burada kazma, saban tasvirleri (Foto. 10) olasılıkla çiftlik hayatını simgelemektedir. Saban gibi tarımı simgeleyen tasvirin varlığı mezar sahibinin toprak sahibi olduğunu gösteren önemli unsurlardandır.

Tamamı kabartma olan tasvirlerin dışında tympanonun sağ alt bölümünde bir sepet ya da kalathos yanında duran iki kuş kazıma tekniği ile betimlenmiştir (Foto. 12). Temelde bu tasviri diğer guruptan ayırmamızın sebebi de yapım tekniğinin farklı olmasındandır. Olasılıkla stelin kullanıldığı mezara ikinci bir gömünün yapıldığı ve bu gömü sırasında da bu tasvirlerin işlenmiş olma ihtimali oldukça yüksektir. Benzer figürler Geç İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bir stelin tympanonunda görülmektedir (Pfulh ve Möbius 1979: 530, Taf. 314, Fig. 2202). Buradaki kuş tasvirlerinin Hristiyanlıkla ilişkili olabileceği önerilmiştir (Pfulh ve Möbius 1979: 525).

Fotoğraf 12: Safranbolu Alınlık Tipli Stel Detay / *Detail of Safranbolu Pediment Type Stele*

2. Tarihlendirme

Eserde yazıt olmadığı için tarihleme yapabilmek çok kolay değildir. Bununla birlikte var olan ipuçları bir araya getirilerek bir öneride bulunmak mümkündür. Paphlagonia Bölgesi'nde, kaya mezarlarında üçgen alınlık kullanımının en erken örnekleri MÖ 5. yüzyıla kadar gitmektedir (Von Gall 1966: 13 vdd; Akurgal 1955: 64 vdd.). Bölgede kayaya mezar açma düşüncesi, mimarisi ile birlikte Phrygia kökenli olduğu; özellikle Amnias Vadisi kaya mezarlarında görülen beşik çatı ve alınlıklarındaki kabartma bezemelerde, Akhamenid mimarisi ve ikonografisi yanında Hellen sanatının izleri görülür. Ancak bu izler yerel anlayışla sentezlenerek Paphlagonia kaya mezarı geleneğini ortaya çıkarmıştır (Dökü 2008: 109). Kaya mezarı örneklerinin erken olmalarının yanında kayaya oyulmuş olmaları, bir levha olarak düzenlenen kabartmalı mezar stelimizden ayrılmaktadır. Her ne kadar bir ayırmadan söz etsek de özellikle Safranbolu, Bürnük Köyü, Karakoyunlu Mahallesi'nde tespit edilen ve mimari ve bezeme özelliklerine göre von Gall tarafından Hellenistik Dönem'e tarihlenen (von Gall, 1966: 81-87) Karakoyunlu Kaya Mezarı'nın (Foto. 5) (Leonhard 1915: 269, Lev. 27, Res. 92; Gökoğlu 1955: Res. 4447; von Gall 1966: Lev. 7,3; Dökü 2008: Kat. No. 8., Fig. 10.) tepe akroterinde; dik bir gövdeden sonra uçlarda kendi içine kıvrılan kıvrık dal beziğinin (Foto. 13) tipolojik olarak neredeyse birebir benzerinin Safranbolu örneğinde de olması oldukça önemlidir. Her iki mezar arasında dönem farkı olsa da her iki alınlıkta benzer figürlerin tipolojik olarak aynı olması, eserin yerel bir işçiliğe sahip olduğunu ortaya koymasından oldukça değerlidir.

Form olarak üçgen alınlığın stellerde üst bitiş olarak kullanılması MÖ 420 yılından itibaren başlamıştır (Neumann 1979: 48; Şahin, 2000: 2). Hellenistik Dönem'de alınlıklı stellerin sayısı azdır. Bu örneklerde tympanonda bezeme görülmez (Şahin 2000: 3). Roma Çağı'nda ise tympanonda bezemeler kullanılmaya

Fotoğraf 13: Karakoyunlu Kaya Mezarı Detay / *Detail of Karakoyunlu Rock-Cut Tomb*

başlanmıştır ve bu tip stellere, dönem içinde talebin arttığı da görülür (Şahin 2000: 3). Bu bağlamda alınlıklı mezar stelleri ile tipolojik işlev bakımından bir benzerlikten bahsedebileceğimiz eserimizin bu stel grubu üzerindeki tasvirlerle karşılaştırma yapılarak, eser için tarihlendirme önerisinde bulunmak mümkün olacaktır.

İkonografi başlığı altında değerlendirdiğimiz kabartmalarda ilk olarak metal olduğu anlaşılan patera ve olpe-pitcher ikilisinden başlamak mümkündür. Temelde bu ikili birçok mezarda birlikte bulunmuştur. Buradaki olpe-pitcher çok farklı dönemlerde benzerlerinin olmasından ötürü, formdan yola çıkarak bir tarihlendirme önerisinde bulunmak mümkün değildir. Bununla birlikte burada işlenen pateranın kullanım dönemleri belli olması itibarıyla bir tarihlemeye bahsetmek mümkündür.

Patera, sap ve gövde olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. Gövde kısmının kenarlarının geniş olmasından ötürü ağız kenarının dışa dönük olduğu anlaşılmaktadır. Gövdenin ortasında daire şekilli alan omphalos, kabın derinliğini göstermek için yapılmış olabilir. Ancak benzer örneklerle karşılaştırıldığında diğer örneklerin derinliğinin tek çizgiyle verildiği görülmektedir. Ayrıca kabın merkezindeki dairenin gövde çapına oranı da göz önüne alındığında, bu şeklin derinlik amacından ziyade kabın merkezinde bir omphalosun varlığını işaret etmektedir. Pateranın sapı ise yay formu bir yuvaya sahip olup, kabın gövdesi bu yuvaya oturmuştur. Mevcut haliyle sapın yuvarlak kesitli olduğu anlaşılmakla birlikte, sapın uç kısmı kırık olduğundan nasıl sonlandığı ile ilgili bir yorum yapmak oldukça zordur. Ancak bu tip sapların uç kısmı genellikle asma deliği ya da koçbaşı gibi figürle sonlandığından, sapın uç kısmının da bu şekilde sonlanma ihtimali oldukça yüksektir. Bronz ve cam malzemeden üretilen pateralar MÖ 6. yüzyıldan MS 3. yüzyıla kadar farklı tiplerde karşımıza çıkmaktadır (Nuber 1972: 31-33, 38-232, lev. 4-16). Farklı tiplerdeki sap uçları ki özellikle bunlardan koç başlı olanlar, anılan dönemlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Delemen 2004: 79-80). Eserde sapın uç

kısmı kırık olsa da düz devam ettiği ve uç kısmındaki izden düz bir şekilde sonlandığı anlaşılmaktadır (Foto. 14). Bu yüzden olasılıkla sapın uç kısmında bir asma deliğinin işlenmiş olması muhtemeldir. Bu şekilde asma deliklerinin bulunduğu pateraların üretimi MS 1. yüzyılda başladığı ve MS 2 yüzyılda ise üretiminin bittiği ileri sürülmektedir (Şahin 2010: 34). Bu bağlamda bizim patera kabartmamızın tipolojik olarak MS olasılıkla 1-2. yüzyıllar arasına ait olabileceğini söylemek mümkündür.

Fotoğraf 14: Safranbolu Alınlıklı Tipli Stel Detay / *İngilizce altyazı gelecek*

Alınlık levhası üzerinde görülen saban, bağ bıçağı ve kazmanın Roma Dönemi'ne tarihlenen mezar stellerinde olduğu gibi Paphlagonia Bölgesi'ndeki mezar stellerinde de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Asma ya da bağ bıçağı olarak adlandırılan kabartmanın en yakın benzeri yine MS 3. yüzyıla tarihlenen Hadrinoupolis'de bir stelde karşımıza çıkar. Stelde, asma-bağ bıçağının (Lafli ve Christof 2012: 65-68, Res. 33c; Lafli ve Christof, 2012: 246-247; InschriftNr. 6.) sapının bitiş kısmında işlenen asma spiralinin şekli ve bıçağın formu ile Safranbolu örneği neredeyse aynı elden çıkmış gibidir. Yine benzer bir asma bıçağı Kastamonu Müzesi'nde sergilenen ve MS 3. yüzyıla tarihlenen bir mezar steli üzerinde işlenmiştir (Marek

1993: 151, Res. 54). Bu yakın örneklerden anlaşılacağı üzere benzer figürlerin işlendiği farklı tipteki mezar stelleri MS 3. yüzyıla tarihlenmiştir.

Alınlıkta büyük kilitli kutunun hemen yanında betimlenen ve kulp kıvrımlarından metal olduğu anlaşılan amphoranın en yakın benzeri Bithynia Bölgesi sınırları içerisinde kalan Çalkara Köyü/ İnhisar/ Söğüt/ Bilecik'de tespit edilen üzerindeki yazıta göre MS 2-3. yüzyıllar arasına tarihlenen Zeus Bronton'a adanmış bir adak levhasında karşımıza çıkar (Akyürek ve Nalan 2012: 353, fig. 2b.). Tüm bu değerlendirmeler ışığında en erken veri patera kabartmasından gelse de bu durum daha çok kabin kullanım dönemleriyle ilgilidir. Diğer kabartmalarda göz önüne alındığında eserin MS 2-3 yüzyıllar arasına vermek mümkündür.

Sonuç

Safranbolu'da bulunan alınlık şeklindeki levha üzerinde yaptığımız bu çalışmada; benzer tek örnek, kente komşu olan Hadrianoupolis'de tespit edilmiştir. Bu iki örnek dışında benzerlerine rastlanmayan alınlık şeklindeki bu steller buldukları bölgeye göre, "Güney Paphlagonia Alınlık Tipi Stel" olarak adlandırmasında temel etken olmuştur. Bölgenin MÖ 5-3. yüzyıllara tarihlenen kaya anıtlarında figürlü alınlıkların stilize edilerek Roma İmparatorluk Dönemi'nde daha küçük ebatlı olan khamosorion mezara aktarıldığını da söylemek mümkündür.

Stel üzerindeki kabartmalardan mezar sahibinin ikonografi başlığında da belirtildiği üzere ağırlıklı olarak erkeklerle ilişkilendirilen sembollerle birlikte değerlendirildiğin de olasılıkla bir erkeğe ait olduğunu söylemek mümkündür. Yine aynı kabartmalar mezar sahibinin, zengin bir aileye mensup, okuryazar ve tarımla uğraşan bir kişi olduğunu da işaret etmektedir. Ayrıca ölü gömme geleneği içinde değerlendirildiğinde kabartmalarda işlenen patera ve olpe-pitcher varlığı defin işleminde libasyon yapıldığına işaret eder. Pelitören mezarlığında definciler tarafından tahrip edilen ve üst bölümde kullanılan blok üzerindeki konik deliğin varlığı (Foto. 15) bize bölgede bu tip mezarlara nasıl libasyon yapıldığına dair önemli veriler sunar. Libasyon işlemi olasılıkla olpe-pitcherden pateraya dökülen sıvı, Pelitören'de görülen benzeri bir delikten olasılıkla mezar odasına akıtılıyor olmalıdır. Yine kabartmalarda görülen bir domuz tasvirinin varlığı da defin işleminde kurban töreninin gerçekleştirildiğine işaret eder. Bu veriler de, mezar sahibinin Roma ölü gömme geleneğine uygun şekilde defnedildiğini gösterir. Stel üzerindeki kabartmalardan da anlaşılacağı üzere, ritüellerin kurallara uygun olması ve bunun yanında okuryazarlık,

Fotoğraf 15: Pelitören Mezarı Libasyon Deliği / Libation Hole of Pelitören Tomb

zenginlik gibi unsurları işaret eden kabartmaların varlığıyla birlikte değerlendirildiğinde, mezar sahibinin olasılıkla yönetici veya üst sınıfa ait olabileceğini de göstermektedir.

Sonuç olarak ele aldığımız ve Güney Paphlagonia Alınlık Tipi Stel olarak adlandırdığımız eserin, MS 2-3. yüzyıllar arasında khamosorion tipi bir mezarda ait, yerel bir atölye tarafından üretilmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Bu çalışmada tek bir eserden yola çıkılmış olup eldeki mevcut veriler ışığında bir değerlendirme yapılmıştır. Bölge de devam eden arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları bu konuda ileride daha net veriler sunacaktır.

Kısaltmalar

SUSBED : Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

SEAD : Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi

SEFAD : Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

KMÜ : Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

KST : Kazı Sonuçları Toplantısı

TTK : Türk Tarih Kurumu

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

Kaynakça

- ABAY, N., 2016.
“Konya Koyunoğlu Müzesinde Roma Dönemine ait İki Stel”. SEFAD. (35) 329-342.
- ABAY, N., 2016.
“Hellenistik Dönem’e ait Mezar Steli”. SUSBED. 2016; (36) 152-160.
- AKÇAY, T., 2017.
Yunan ve Roma’da Ölü Kültü. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- AKURGAL, E., 1955,
Phrygische Kunst, Ankar Üniversitesi Yayınları.
- AKYÜREK, Ş. / NALAN, E., 2012.
“Bithynia’dan Yeni Zeus Bronton Adakları”. OLBA XX, 345-382.
- ALDEMİR, C., 2017.
“Akşehir Müzesi’nde Sergilenen Sinanlı Köyü Kapı Betimli Mezar Stelleri”, (Yüksek Lisans Tezi: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı/Klasik Arkeoloji Bilim Dalı. Konya.)
- ANDRONIKOS, M., 1984.
Vergina, The Royal Tomb sand the Ancient City. Atina: Ekdotike Athenon.
- BELKE, K., 1996.
Paphlagonien und Honorias, Tabula Imperii Byzantini, Band 9, Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- CORMACK, S., 2004,
The Space of Death in Roman Asia Minor. Wien: Phoibos Verlag.
- CREMER, M., 1992.
Hellenistisch-Römische Grabstelen im nord westlichen Kleinasien II Bithynien, Bonn: Asia Minor Studien, Bd. 4/2.
- ÇELİKBAŞ, E. / KELEŞ, V. / ERGÜRER, E., 2017.
“Hadrianoupolis 2016 Çalışmaları”, KST. 30. Cilt.III, 2017, 645-654.
- DELEMEN, İnci, 2004.
Tekirdağ Naip Tümülüsü. İstanbul: Ege Yayınları.
- DÖKÜ, F. E., 2008,
“Paphlagonia Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları”, (Doktora Tezi: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı. Antalya.)
- DURUGÖNÜL, S., 2004,
“Grab mit männlicher reliefdarstellung aus dem Rauhen Kilikien”. Gephyra. 1. 127-133.
- FEJFER, J., 2008.
Roman portraits in context, Image & context. Berlin; New York: Walter de Gruyter.
- FIRATLI, N., 1964.
Les stèles Funéraires de Byzance gréco-romaine. Paris: A. Maisonneuve.
- FIRATLI, N., 1965.
“İstanbul’un Yunan ve Roma Mezar Stelleri”. Belleten XXIX. 263-328.
- GÖKOĞLU, A., 1955.
Paphlagonia, Kastamonu, Sinop, Safranbolu, Bartın, Bolu, Gerede, Mudurnu, İskilip, Bafra, Alaçam ve Cıvırı Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi, Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.
- HERODOTOS 1991.
Herodot Tarihi, çev. Müntekim Ökmen. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KELEŞ, V. / ÇELİKBAŞ, E., 2013.
“Paphlagonia Hadrianoupolis’inde Bulunmuş Kapı Temalı Mezar Steli”, Turkish Studies. Vol: 8/6, 365-376.
- KELEŞ, V. / ÇELİKBAŞ, E. / YILMAZ, A., 2014.
“Paphlagonia Hadrianoupolis’i”. Anadolu’nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı, Edi.: Hasan Kasaoğlu, Mehmet Ali Yılmaz. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları. 271-290.
- KELEŞ, V. / KILAVUZ, B. N. / ÇELİKBAŞ E., / YILMAZ, A., 2015.
“Hadrianoupolis 2013 Yılı Çalışmaları”, KST. 36. Cilt. III, 2015, 661-670.
- KORTANOĞLU, R. E., 2006.
“Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları”. (Yayınlanmamış Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı. İstanbul.)
- KREUZ, P. A., 2012.
“Die Grabreliefs aus dem Bosporianischenreich”. Colloquia Antiqua 6. 208-1045.
- KURT, M., 2006.
Eskiçağda Göksu (Kalykadnos) Havzası. Konya: Çizgi Yayınevi.

- KURT, M., 2011.
“Karaman-Binbir Kilise Mezarları”. KMÜ. SEAD. (13). 125-131.
- LAFLI, E., 2009.
“Paphlagonia Hadrianopolis’i Arkeolojik Kazıları ve Onarım Çalışmaları 2008 Yılı Çalışma Raporu”. Arkeoloji ve Sanat. No:131. 39-62.
- LAFLI, E. / CHRISTOF, E., 2012.
Hadrianopolis I Inschriften aus Paphlagonia. BAR 2366. Oxford.
- LEONHARD, R., 1915.
Paphlagonia: Reisen und Forschungen im Nördlichen Kleinasien. Dietrich Reimer (Ernst Vohsen). German, Fines Mundi GmbH Saarbrücken.
- MAREK, C., 1993.
Stadt, “Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia”. Istanbul Forschungen. Band 39. Berlin: Ernst Wasmuth Verlag Tübingen.
- NEUMANN, G., 1979.
Probleme des griechischen Weihreliefs. Bonn: Wasmuth.
- NUBER, H.U., 1972.
“Kanne und Griffschale, ihr Gebrauch im täglichen Leben und die Beigabe in Gräbern der römischen Kaiserzeit”. BerRGK 53. 1-232.
- ONURKAN, S., 1988.
Doğu Trakya Tümülüsleri Maden Eserleri, İstanbul Arkeoloji Müzelerindeki Trakya Toplu Buluntuları. Ankara: TTK.
- PFUHL, E. / MÖBIUS, H., 1977.
Die Ostgriechischen Grabreliefs, Textband I. Mainz am Rhein: Verlag Philip von Zabern.
- PFUHL, E. / MÖBIUS, H., 1979.
Die Ostgriechischen Grabreliefs, Textband II. Mainz am Rhein: Verlag Philip von Zabern.
- RAMSAY, W. M., 1960.
Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası, çev. Mihri Pektaş. İstanbul: MEB. Yayınları.
- SALTUK, S., 2010.
Geçmişten Günümüze Ayna Her Alanda Her Yerde. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- SCHWARZMAIER, A., 2011.
Die masken Aus der Nekropole Von Lipari. Wiesbaden : Ludwig Reichert Verlag.
- STRABON, 2000.
Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV. çev. A. Pekman. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ŞAHİN, M., 1994.
“Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları”. (Doktora Tezi: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı. Erzurum.)
- ŞAHİN, M., 2000.
Miletopolis Kökenli Figürlü Mezar Stelleri ve Adak Levhaları. Ankara: TTK. Basımevi.
- TEKİN, O., 1997.
Antik Nüvizmatik ve Anadolu (Arkaik ve Klasik Çağlar). İstanbul: Kanaat Matbaası.
- THIMME, J., 1969.
“Die Stele der Hegeso als Zeugnis des attischen Grabkultus”. AntK, 7, 16-29.
- TOYNBEE, J. / CATHERINE M., 1971.
Death and Burial in The Roman World. Ithaca: Cornell University Pres.
- WAEKENS, M., 1986.
Die kleinasiatischen Türsteine: typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür. Mainz am Rhein: P. von Zabern.
- VON GALL, H., 1966.
Die Paphlagonischen Felsgräber, Ist Mitt. Beiheft 1, Berlin: Tübingen: Wasmuth.
- YILDIRIM, Ş. / DEMİRCİ-BAL, N., 2016.
“The rescue excavation of the Hacılar obası tumulus”. The Black Sea in the Light of New Archaeological Data and Theoretical Approaches. (ed.) Manolis Manoledakis. Oxford: Printed in England by Oxuniprint.
- YILDIRIM, Y. / GÜR, D., 2016.
“Safranbolu’daki Roma ve Bizans Kalıntıları Üzerine Düşünceler”. Kesit Akademi Dergisi. S; 6, 210-241.
- ZAIDMAN, L. B. / SCHMITT PANTEL, P., 1992.
Religion in the Ancient Greek City, Cambridge: trans. Poul Cartledge.
- ZEYREK, T. H., 2007.
“Besni Nekropollerinden Kaya Mezarları, Belkis Dinçol ve Ali Dinçol’a Armağan. (Haz.) M. Alparslan - M.D. Alparslan - H. Peker, 807-828. İstanbul: Ege Yayınları.